

Kapitel 4

Tidigare medlemmars syn på tro, tradition och Svenska kyrkans roll i samhället

JOSEPHINE GANEBO SKANTZ

BAKGRUND

Under 2022 valde drygt 48 000 personer att lämna Svenska kyrkan som medlemmar. Vid årsskiftet 2022 och 2023 var 53 procent av Sveriges befolkning medlemmar i Svenska kyrkan, 2022 var även året när andelen medlemmar bland män för första gången underskred 50 procent. Tidigare medlemmars motiv till att lämna kyrkan har länge varit ämne för rapporter och studier, bland annat i rapporten *Medlemmar i rörelse* (2018).¹ Syftet med denna artikel är att vidga förståelsen av orsakerna bakom utträdena och hur gruppen tidigare medlemmars uppfattning om Svenska kyrkan och syn på religion skiljer sig från befintliga medlemmars. Till grund för denna jämförelse ligger en del av de frågor som ställdes i Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten 2022 (även kallad den externa kyrkbussen 2022). En analys av enkätsvaren kan hjälpa oss bättre förstå hur Svenska kyrkan uppfattas av dess tidigare medlemmar men också förstå vilka motiv som kan tänkas bidra till framtida utträden bland nuvarande medlemmar. Parallellt med detta belyses frågan hur ett utträde påverkar både synen på kristen tro och Svenska kyrkans relevans som folkkyrka på ett individuellt och nationellt plan, som både samhällsaktör och traditionsbärare i det svenska samhället.

1 Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla, 2018.

METOD

Resultaten i detta kapitel baseras på enkätdata som samlats in inom ramen för Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten 2022. Syftet med enkäten är att spegla ett genomsnitt av Sveriges befolkning. Det senaste årets enkät har dock en större andel svarande som är medlemmar i Svenska kyrkan än vad som är fallet i befolkningen som helhet. Enkäten skickades ut i slutet av oktober 2022 och insamlingen avslutades i mitten av december samma år. Enkäten hade 5099 svarande, varav 1676 tidigare varit medlemmar i Svenska kyrkan, medan 3057 av de svarande fortfarande var medlemmar.

Analysen av resultaten är deskriptiv och utgår från de bakgrundsfrågor som ställs varje år i Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten. Särskilt fokus är det på frågan om betydelsen av religiös ceremoni i samband med viktiga livshändelser. Frågan är särskilt intressant eftersom de kyrkliga handlingarna, som dop, vigsel och begravning, ofta är de tillfällen då både medlemmar och icke-medlemmar vanligtvis kommer i kontakt med Svenska kyrkan. Utöver detta kommer frågor om syn på svenska kyrkans uppgift, syn på kristen tro och vid vilka olika tillfällen man kommit i kontakt med kyrkan redovisas.

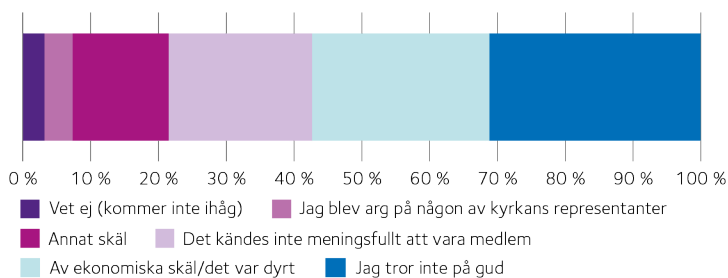
HUR SKILJER SIG GRUPPEN TIDIGARE MEDLEMMAR FRÅN DE BEFINTLIGA MEDLEMMARNA?

Bland Svenska kyrkans medlemmar finns sedan en längre tid en överrepresentation av kvinnor. Det är resultatet av att fler män än kvinnor årligen lämnar Svenska kyrkan i vuxen ålder. I enkäten speglas detta i att andelen män bland de svarande som anger att de är före detta medlemmar i Svenska kyrkan är i majoritet, 57 procent jämfört med 42 procent kvinnor. Det omvända förhållandet råder bland dem som svarat att de är medlemmar, där andelen kvinnor är 54 procent och 45 procent är män. Utöver detta är det få demografiska skillnader mellan nuvarande medlemmar och tidigare medlemmar. När bostadsregion, hushållsinkomst, utbildningsnivå, barn och civilstånd jämförs är skillnaderna relativt små.

DEN EGNA IDENTITETEN OCH SYNEN PÅ KRISTEN TRO

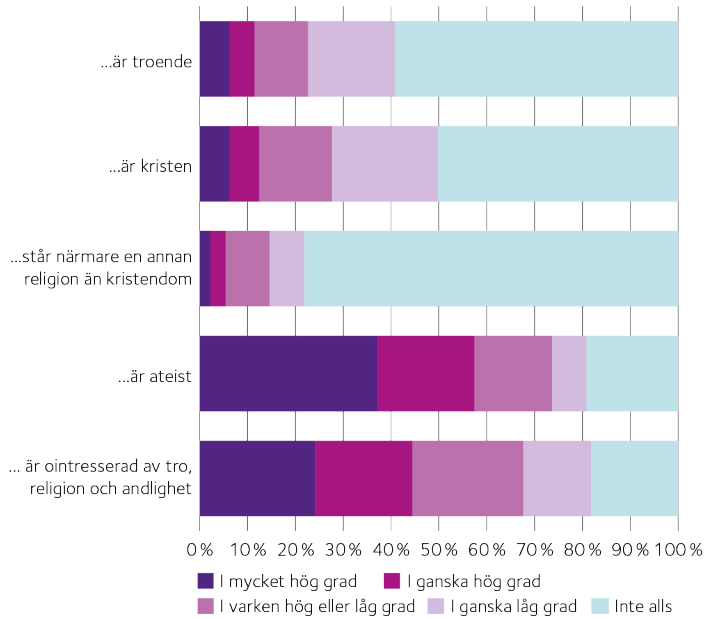
Varför väljer medlemmarna att gå ur Svenska kyrkan? Avsaknaden av tro är det vanligaste skälet, 31 procent anger att de inte tror på Gud (Figur 1). Samtidigt anger 26 procent att det var av ekonomiska skäl medan 21 för att det inte kändes meningsfullt att vara medlem. Endast 4 procent uppger att de blev arg på någon av kyrkans representanter som det främsta skälet till att träda ur Svenska kyrkan. De vanligaste fritextsvaren under Annat skäl (14 procent) är att man tillhör en annan kristen kyrka eller samfund, inte håller med Svenska kyrkan i teologiska eller politiska frågor. Andra skäl som anges är avståndstagande från organiserad religion och utlandsflytt.

FIGUR 1. DET FRÄMSTA SKÄLET TILL ATT GÅ UR SVENSKA KYRKAN, PROCENTUELL FÖRDELNING. N=1676

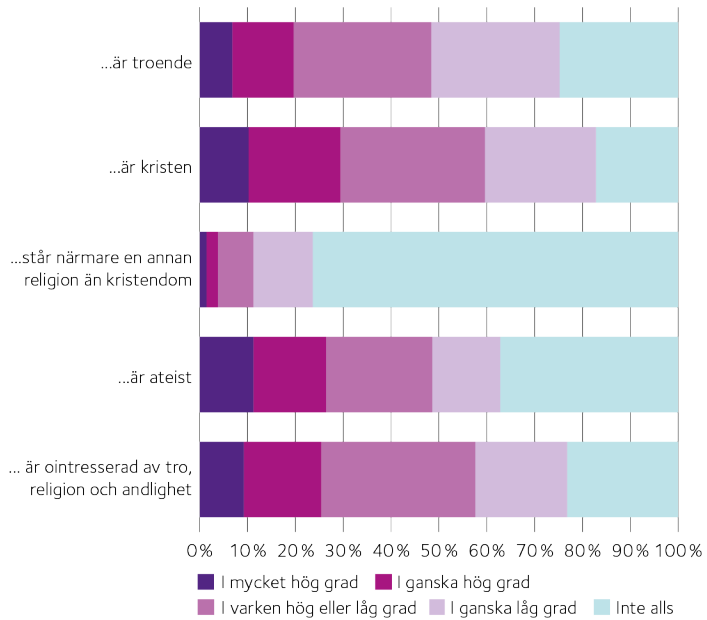

Bakom beslutet att lämna Svenska kyrkan kan det naturligtvis finnas fler än en orsak. Det är ganska troligt att en kombination av de vanligaste orsakerna som redovisas i Figur 1 har bidragit till att man träder ur, det vill säga både brist på tro och av ekonomiska skäl exempelvis. Att avsaknad av tro är ett vanligt skäl bekräftas även av den fördelning av svar som redovisas i Figur 2. En mycket liten andel av de svarande som tidigare var medlemmar i Svenska kyrkan anger att de är troende eller kristna. Samtidigt anger 78 procent av tidigare medlemmar att de inte alls tycker att de står närmare än annan religion än kristendom. I det avseendet skiljer sig inte de befintliga medlemmarna särskilt mycket från de före detta medlemmarna, 76 procent av medlemmar anser inte alls att de står närmare en annan religion än kristendom (se Figur 3). Samtidigt uppger 44 procent av tidigare medlemmar att de i mycket hög eller ganska hög grad är ointresserade av tro, religion och andlighet (25 procent för medlemmar) och 57 procent att de i mycket hög eller ganska hög grad är ateister (26 procent för medlemmar). Även om drygt hälften av de före detta medlemmarna identifierar sig som ateister är det avståndstagandet från identiteten som troende och kristen som framförallt kännetecknar denna grupp.

FIGUR 2. INSTÄLLNING TILL RELIGION OCH ANDLIGHET BLAND TIDIGARE MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN. N=1676

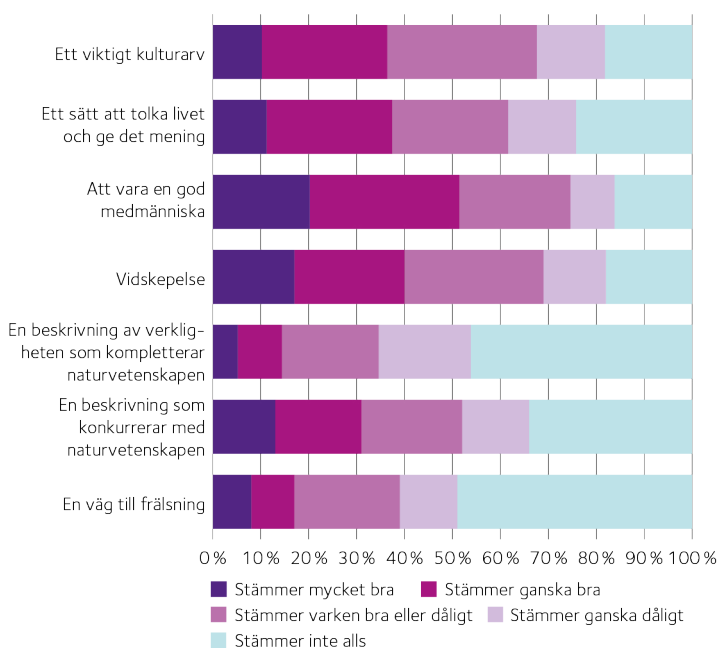
FIGUR 3. INSTÄLLNING TILL RELIGION OCH ANDLIGHET BLAND BEFINTLIGA MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN. N=3057

SKILLNADER I UPPFATTNINGAR OM VAD KRISTEN TRO ÄR

Drygt hälften av de före detta medlemmarna instämmer med påståendet ”Kristen tro är att vara en god människa”. Det är den beskrivningen av kristen tro som tidigare medlemmar främst instämmer med (Figur 4). Därefter följer att det är vidskepelse (40 procent), ett sätt att tolka livet och ge det mening (37 procent) och ett viktigt kulturarv (36 procent). Relativt få, 14 procent av tidigare medlemmar, instämmer med att kristen tro är en beskrivning av verkligheten som kompletterar naturvetenskapen eller att det är en väg till frälsning (17 procent).

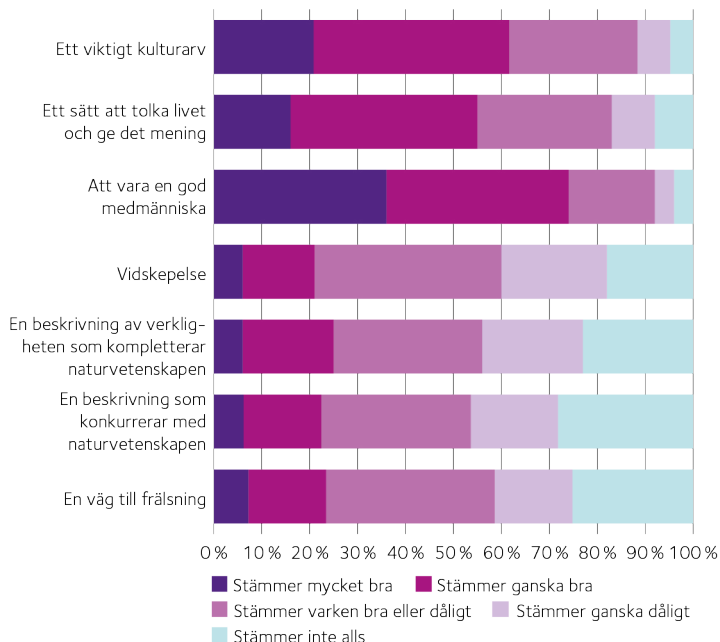
FIGUR 4. UPPFATTNINGAR OM KRISTEN TRO BLAND TIDIGARE MEDLEMMAR. N=1676

En jämförelse av tidigare medlemmars uppfattningar om kristen tro med de befintliga medlemmarnas visar att skillnaderna inte är särskilt stora i fråga om vilka påståenden som störst andel av de tillfrågade håller med om. Även bland de befintliga medlemmarna är det ”att vara en god människa”, ”ett sätt att tolka livet och ge det mening” samt ett ”viktigt kulturarv” som i första hand beskriver deras uppfattning om vad kristen tro är. Skillnaden mellan de olika grupperna visar sig framför allt i hur stor uppslutningen är kring dessa påståenden. Bland medlemmarna anser exempelvis närmare tre av fyra (74 procent) att påståendet ”att vara en god människa” stämmer mycket bra eller ganska bra med deras uppfattning om vad kristen

tro är. En annan tydlig skillnad är att uppfattningen att kristen tro är vidskepelse är mindre vanlig bland medlemmarna (21 procent) (se Figur 5).

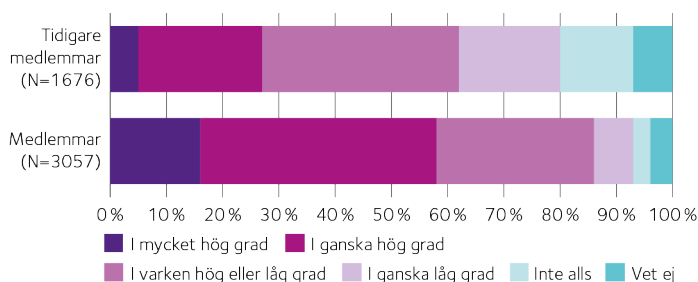
FIGUR 5. UPPFATTNINGAR OM KRISTEN TRO BLAND BEFINTLIGA MEDLEMMAR. N=3057

SVENSKA KYRKAN SOM SAMHÄLLSAKTÖR

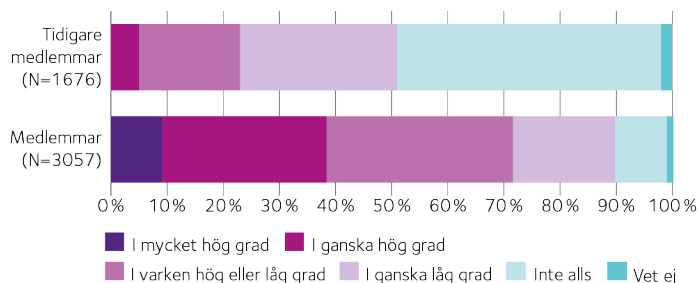
På samma sätt som att synen på kristen tro är mångfacetterad är även synen på Svenska kyrkan som organisation det. Att ett avslutat medlemskap motiverats av avsaknad av tro behöver inte innebära en negativ syn på Svenska kyrkan som samhällsaktör. Bland medlemmarna är det 58 procent som i mycket hög grad eller i ganska hög grad anser att Svenska kyrkan bidrar till samhällsnyttan, medan endast 10 procent svarat ”inte alls” eller ”i ganska låg grad”. För tidigare medlemmar är det 27 procent som svarar i mycket hög eller ganska hög grad, medan 31 procent svarat inte alls eller i ganska låg grad. Samtidigt ställer sig 35 respektive 28 procent neutrala till påståendet bland befintliga och tidigare medlemmar (se Figur 6).

FIGUR 6. UPPFATTNING OM I VILKEN GRAD SVENSKA KYRKAN BIDRAR TILL SAMHÄLLSNYTTAN BLAND TIDIGARE OCH BEFINTLIGA MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN.

Tydligast framträder skillnaden mellan de båda grupperna i fråga om i vilken grad Svenska kyrkan upplevs som relevant för den svarande. Av de befintliga medlemmarna svarade 38 procent i mycket hög eller i ganska hög grad. Motsvarande andel bland de tidigare medlemmarna var endast fem procent. Tre av fyra bland de tidigare medlemmarna angav att Svenska kyrkan inte alls eller i ganska låg grad är relevant för dem, vilket kan jämföras med en av fyra bland de befintliga medlemmarna (se Figur 7).

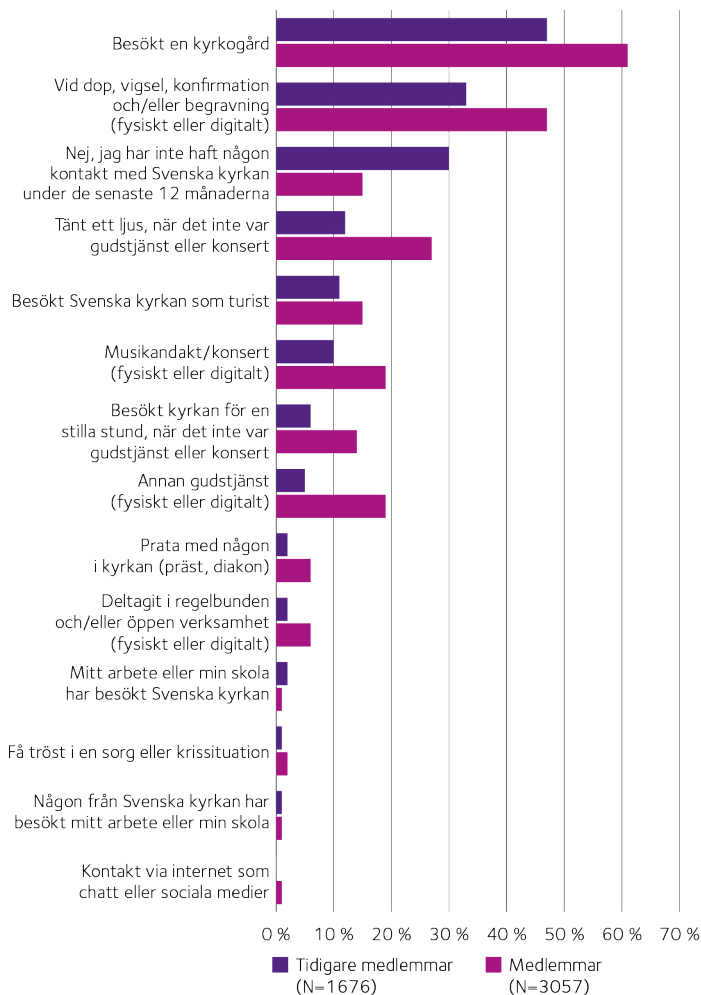
FIGUR 7. UPPFATTNINGEN OM SVENSKA KYRKAN SOM RELEVANT BLAND TIDIGARE OCH BEFINTLIGA MEDLEMMAR.

Trots att tidigare medlemmar inte upplever Svenska kyrkan som relevant för dem på ett individuellt plan innebär ett utträde inte ett totalt brott med Svenska kyrkan och dess verksamhet. Av de tidigare medlemmarna är det enbart 30 procent som inte haft någon kontakt alls med Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna, att jämför med 15 procent av medlemmarna (se Figur 8). Även om det i första hand rör sig om kontaktytor som i sig inte förutsätter en personlig religiositet, exempelvis att besöka en kyrkogård (47 procent av tidigare medlem) eller delta vid dop, vigsel, konfirmation eller begravning (33 procent) finns även bland de tidigare medlemmarna

de som valt att tända ett ljus när det inte var gudstjänst eller konsert (12 procent) eller besökt kyrkan för en lugn stund när det inte var gudstjänst eller konsert (6 procent) (se Figur 8). Även om det är en minoritet bland de tidigare medlemmarna kan den här typen av kontakt med kyrkan tolkas som ett uttryck för religiositet.

FIGUR 8. KONTAKTER MED SVENSKA KYRKAN BLAND TIDIGARE OCH BEFINTLIGA MEDLEMMAR.

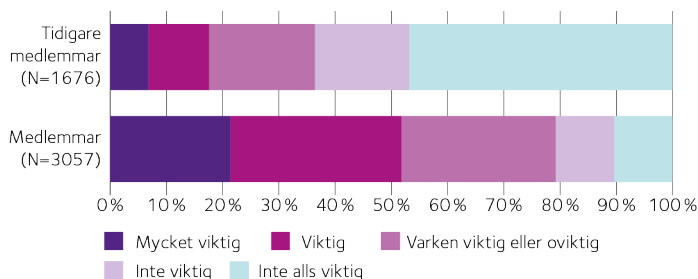

TRADITION OCH KULTURELLA UTTRYCK FÖR RELIGION

Huruvida de tidigare medlemmarna som instämde med påståendet att ”kristen tro är ett sätt att tolka livet och ge det mening” uppfattar kristen tro på det sättet för egen del eller som ett sätt att förstå andras religiösa övertygelse går inte att avgöra utifrån enkätens svar. Däremot kan svaren på frågan om vikten av religiös ceremoni användas för att skönja vilken betydelse religiösa traditioner har för tidigare medlemmar.

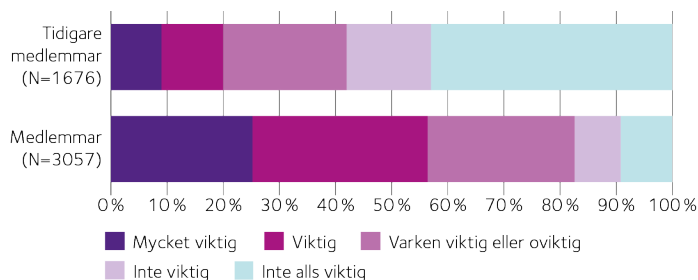
Även om 64 procent av tidigare medlemmar anger att det inte är viktigt eller inte alls viktigt med en religiös ceremoni i samband med ett barns födelse (20 procent av medlemmar), är det fortfarande 19 procent som svarar varken eller (27 procent av medlemmar) och 18 procent som tycker att det är viktigt eller mycket viktigt (se Figur 9).

FIGUR 9. VIKTEN AV RELIGIÖS CEREMONI I SAMBAND MED ETT BARN'S FÖDELSE.

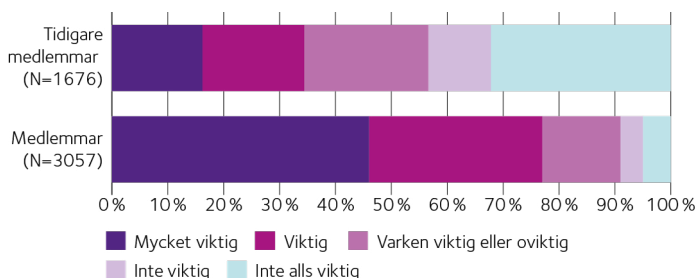
Skillnaderna mellan de båda grupperna i fråga om uppfattningen av hur viktigt det är med en religiös ceremoni i samband med ingående av äktenskap är i stort sett de samma som i fråga om vikten av ceremoni vid ett barns födelse. Andelen som anser att det är mycket viktigt eller viktigt är bara marginellt högre när det gäller ingående av äktenskap (se Figur 10).

FIGUR 10. VIKTEN AV RELIGIÖS CEREMONI I SAMBAND MED INGÅENDE AV ÄKTENSKAP.

Gemensamt för både tidigare och befintliga medlemmar är att begravning framstår som den livshändelse där störst andel anser att det är viktigt med en religiös ceremoni. Bland medlemmarna anser 77 procent att det är viktigt eller mycket viktigt, jämfört med 34 procent av de tidigare medlemmarna (se Figur 11).

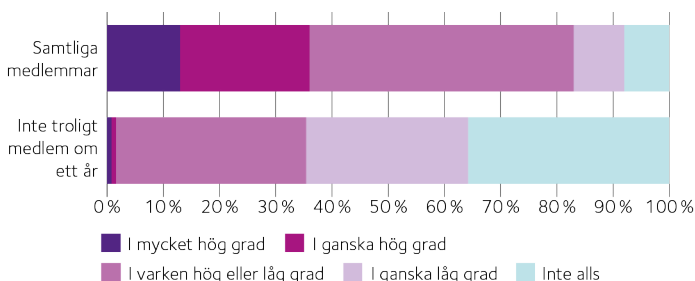
FIGUR 11. VIKTEN AV RELIGIÖS CEREMONI I SAMBAND MED BEGRAVNING.

FRAMTIDA UTTRÄDEN

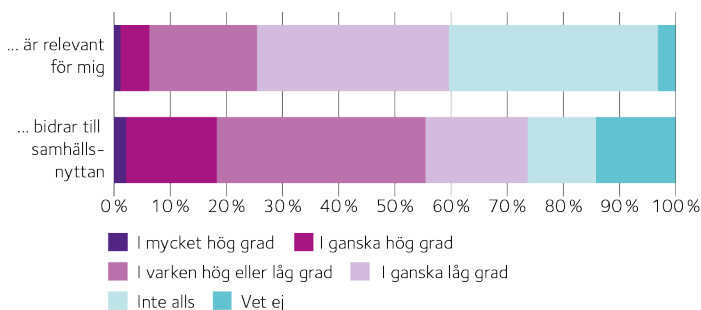
Vad innebär det här för förståelsen av hur framtida utträden kommer att se ut? Omkring fem procent av medlemmarna i enkäten uppgav att det inte är särskilt troligt eller inte alls troligt att de fortfarande är medlemmar i Svenska kyrkan om ett år och 4 procent svarade att de inte vet. Flertalet svarade att det är mycket troligt (67 procent) eller ganska troligt (23 procent) att de fortfarande är medlemmar om ett år. Om vi jämför den grupp som uppger att det inte är troligt att de är medlemmar om ett år eller inte vet om så är fallet (288 svarande) med övriga medlemmar kan vi få en inblick i vad som påverkar beslutet att träda ur Svenska kyrkan. Vi ser exempelvis att de som troligtvis träder ur inom ett år eller är osäkra i mycket låg utsträckning känner glädje över att vara medlem i Svenska kyrkan. Det är endast 2 procent i denna grupp som i mycket hög eller ganska hög grad känner glädje över sitt medlemskap, jämfört med 36 procent av samtliga medlemmar (se Figur 12).

FIGUR 12. I VILKEN GRAD KÄNNER DU GLÄDJE ÖVER ATT VARA MEDLEM I SVENSKA KYRKAN? SVARFÖRDELNING BLAND DE SOM ANGER ATT DET INTE ÄR TROLIGT ATT DE ÄR MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN OM ETT ÅR OCH BLAND SAMTLIGA MEDLEMMAR.

Liksom tidigare medlemmar i Svenska kyrkan uppger en mycket liten andel av de medlemmar som troligtvis kommer lämna kyrkan inom ett år att Svenska kyrkan är relevant för dem (6 procent totalt) och bara 18 procent att Svenska kyrkan bidrar till samhällsnyttan. Här svarar alltså de medlemmar som är på väg ut ur kyrkan i ännu lägre utsträckning än tidigare medlemmar att de anser att Svenska kyrkan bidrar till samhällsnyttan (jämför Figur 13 med Figur 6).

FIGUR 13: UPPFATTNING OM I VILKEN GRAD SVENSKA KYRKAN ÄR RELEVANT OCH BIDRAR TILL SAMHÄLLSNYTTAN BLAND DE SOM ANGER ATT DET INTE ÄR TROLIGT ATT DE ÄR MEDLEMMAR OM ETT ÅR. N=288

SAMMANFATTNING

Trots avsaknad av betydande demografiska skillnader mellan medlemmar och tidigare medlemmar, bortsett från kön, ser vi att upplevd låg personlig relevans för Svenska kyrkan är en stark indikator för ett framtida utträde. Vad denna låga relevans innebär är dock inte självklart, troligtvis är det ett uttryck för den samlade upplevelsen i fråga om avsaknad av tro och att religiösa ceremonier i samband med livshändelser inte anses särskilt viktiga. På samma sätt som att

kulturellt deltagande i kristna ceremonier inte översätts i en personlig uppfattning om Svenska kyrkans relevans som organisation ser vi också att ceremonierna vid viktiga livshändelser i sig fortfarande har betydelse för en del av tidigare medlemmar, även om det rör sig om en minoritet. Det verkar även finnas en bild av kristen tro, som till viss del delas av både medlemmar och tidigare medlemmar, som förknippas med att vara en god medmänniska, ett sätt att tolka livet och ge det mening, samt ett viktigt kulturarv.

REFERENSER

Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla (2018) *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Uppsala: Svenska kyrkan.